

Geachte lezer,

Graag nodigen wij u uit voor de Adrianus VI lezing 2017 met als onderwerp **“500 jaar Reformatie: drama of zegen?”** ter gelegenheid van het “Lutherjaar”. Het is dit jaar 500 jaar sinds Luther de welbekende 95 stellingen opgehangen heeft. De lezing vindt plaats op **zaterdag 11 november a.s.** in Paushuize (Utrecht). Zie de bijlage .

We kijken terug maar bezien vanuit oecumenisch perspectief ook de huidige situatie. Hoe moeten we de reformatie in theologisch en historisch oogpunt duiden? Wat was de impact van de reformatie b.v. in Utrecht? Wat kunnen we leren van de reformatie voor ons dagelijks leven? Hoe kunnen katholieken beter de reformatie begrijpen? Daartegenover, hoe kunnen protestanten beter de traditie begrijpen? Allemaal vragen waar de lezingen nieuwe perspectieven op bieden.

De lezingen zijn voor iedereen bedoeld, maar (als bij elke Adrianus lezing) speciaal voor jongeren. We streven naar een debat waar zowel katholieke als protestantse jongeren aan deelnemen, waardoor een uitwisseling van ideeën ontstaat die tot nieuwe inzichten, begrip en waardering kan leiden. We zullen in de aanloop naar de lezingen ook aandacht besteden aan pausdom en speciaal aan Adrianus VI, tijdgenoot van Luther, die in hetzelfde jaar dat Luther zijn stellingen ophing het Paushuize liet bouwen, de locatie voor deze vierde Adrianuslezing!

Met vriendelijke groet, namens Stichting Katholiek Erfgoed,
Maurice Essers en Hubert Brentjes

De pausen,
Maarten Luther
en de Latijnse
eenheid

*

Wie was
Maarten Luther?

*

Wie was
Adrianus VI?

*

Luther in
Duitsland

*

Luther in het
Catharijne-
convent

Adrianuslezing 2017

500 Jaar Reformatie: drama of zegen?

*Lezing en debat over de reformatie
voor christenen van nu*

Praktische gegevens:

- Wanneer: zaterdag **11 november 2017**, van 14:00 tot 18:00 uur
- Locatie: Paushuize, Utrecht, Kromme Nieuwegracht 49
- Toegang: Gratis voor jongeren, EUR 4,50 voor anderen bij aanmelding voor 1 november 2017 (ter plekke: EUR 4,50 jongeren, EUR 7,50 anderen)
- Aanmelden via stichtingkatholiekergoed@kpnmail.nl (ook voor nadere informatie)

Op zaterdagmiddag 11 november organiseert Stichting Katholiek Erfgoed de 4e Adrianuslezing. Dit jaar is gekozen voor het thema 500 jaar Reformatie.

500 jaar geleden kwam Luther met zijn bekende 95 stellingen, en werd hij medeverantwoordelijk voor de scheuring van de Rooms-Katholieke kerk. Nu, 500 jaar later, kijken we terug. Hoe moeten wij de reformatie in theologisch en historisch opzicht zien? Wat voor impact had de reformatie bijvoorbeeld in Utrecht? Wat kunnen we leren van de reformatie 500 jaar later voor ons dagelijks leven en werk? Hoe kan een Katholiek de reformatie beter leren begrijpen. En hoe kan een Protestant de traditie beter begrijpen?

De lezingen geven een theologische en historische kijk op de Reformatie met aansluitend een debat. Het gaat ons om een vertaling naar het leven van katholieken en protestanten van nu: wat betekenen begrippen als genade, schrift, kerk en sacrament voor ons? De lezingen staan open voor iedereen die zich door het thema aangesproken voelt, maar zijn vooral gericht op katholieke en protestante jongeren die geïnteresseerd zijn in de reformatie. We streven naar een debat waar zowel katholieke als protestante jongeren aan deelnemen, waardoor een uitwisseling van ideeën ontstaat die tot nieuwe inzichten, begrip en waardering kan leiden.

Programma:

13.45	Ontvangst
14.00	Opening door Maurice Essers voorzitter Stichting Katholiek Erfgoed
14.10	<i>“Reformatie als oecumenische uitdaging”</i> , Drs. G. (Geert) van Dartel, Secretaris van de Katholieke Vereniging voor Oecumene in Den Bosch
15.00	Vragen
15.30	<i>“De Reformatie en tolerantie”</i> Dr. J.A.M. (Jonas) van Tol, Universitair Docent, verbonden aan het Instituut voor Geschiedenis Universiteit Leiden.
16.10	<i>“Adrianus VI: de eerste paus-hervormer?”</i> Drs. P. (Pim) Walenkamp, Utrechts historicus en deskundige op het gebied van paus Adrianus VI
16.30	Paneldiscussie
17.00	Rondleiding door Paushuizen met uitleg over Adrianus VI door Pim Walenkamp en borrel

De dag zal geleid worden door dagvoorzitter drs. Erik-Jan Hakvoort, leraar aan de Scholengemeenschap Guido te Arnhem en voormalig voorzitter van de ChristenUnie-jongeren.

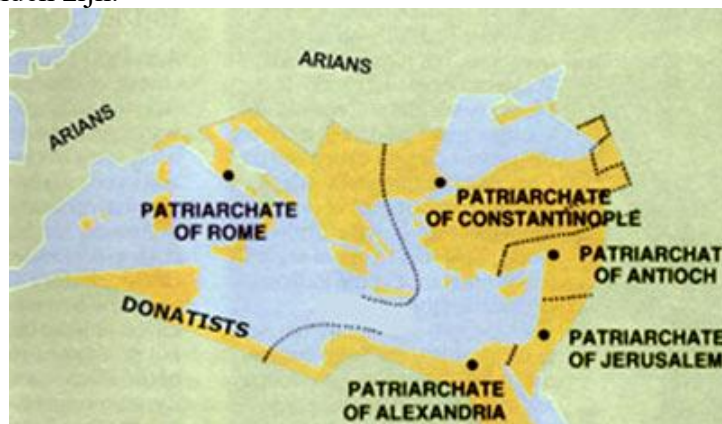
De pausen, Maarten Luther en de Latijnse eenheid¹

Dit jaar is het 500 jaar geleden dat Maarten Luther zijn 95 stellingen aan de deur van de Slotkerk in het Duitse Wittenberg zou hebben vastgespijkerd. Deze actie wordt wel gezien als het begin van de reformatie en daarmee als het einde van de eenheid van de Latijnse (westerse) wereld, die al sinds de Oudheid werd gewaarborgd door de pausen. Zowel 500 jaar reformatie als de pausen zijn dit najaar onderwerp van interessante tentoonstellingen en bijeenkomsten in Nederland en Duitsland. Zo is op 21 september een tentoonstelling over Maarten Luther geopend in het Catharijneconvent in Utrecht. Aan de pausen en de eenheid van de Latijnse wereld is een grote tentoonstelling in de Reiss Engelhorn musea in Mannheim gewijd. Mede door bijdragen van de Vaticaanse musea is het wat mij betreft een tentoonstelling van grote betekenis geworden voor het katholicisme. De tentoonstelling helpt om zowel de reformatie als de pausen waar zij zich tegen afzet beter te begrijpen. Er wordt daartoe een fascinerend inzicht gegeven in de ontwikkeling van de pausen in de Oudheid en in de Middeleeuwen.

Links: Luther slaat zijn 95 stellingen aan in Wittenberg. Rechts: paus Leo X, de paus die Luther in 1521 in de ban deed

Het pausdom is ontstaan bij de opvolging van de H. Petrus, die wel eerste paus wordt gezien. De paus staat centraal in de katholieke kerk. Hij bewaakt de ware leer (Johannes 14,6) en is verantwoordelijk voor het zielenheil van de Christenen. Als opvolger van Petrus beschikt de paus over de sleutels tot de hemel en over de macht om over goed en kwaad te beslissen. Deze macht vererft van paus op paus tot aan het einde van de wereld. De sleutelmacht van Petrus wordt gebaseerd op het Mattheüs evangelie (16:13-20) waarin Christus aan Petrus zegt dat hij op hem zijn kerk zal bouwen en dat hij aan hem de sleutels tot het koninkrijk der Hemelen geeft. Wat Petrus op aarde zal binden, zal in de hemel gebonden zijn.

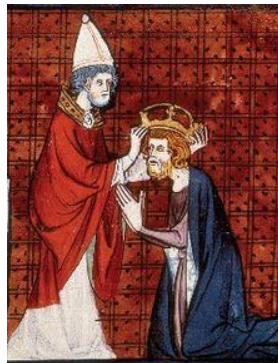

Links: Jezus schenkt aan Petrus de sleutels (Rubens). Rechts: de 5 patriarchaten van het christendom uit de late Oudheid.

De opkomst van de pausen begon in de 4^e eeuw met de erkenning van het christendom door keizer

¹ Maurice Essers

Constantijn de Grote (306-337). Hoe in die tijd het christendom zich tegenover de andere godsdiensten wist door te zetten was eind 2015 in de Nieuwe Kerk in Amsterdam te zien in de Constantijn de Grote tentoonstelling, die eveneens met hulp van de Vaticaanse musea tot stand kwam. Constantijn bouwde de eerste grote basilieken van het christendom in Rome en elders. In de tweede helft van de 4^e eeuw gaven de pausen de leidende positie van Rome in het christendom een theoretische grondslag, waarbij de sleutelmacht van Petrus en het canonieke (Romeinse) recht een belangrijke rol speelden. Rome moest zich tegenover de patriarchaten van Alexandrië, Antiochië, Constantinopel en Jeruzalem staande houden. De paus kon daarvoor verwijzen naar Rome als de plaats van het martelaarschap van de apostelen Petrus en Paulus. Boven het graf van Petrus, dat al ten minste sinds de 2^e eeuw een bedevaartsoord was, werd door Constantijn de Pieterskerk gebouwd en boven het graf van Paulus de Paulusbasiliek. Al in de 4^e eeuw zijn er in Rome afbeeldingen gevonden van hun *Concordia Apostolorum*, het verbond tussen Petrus en Paulus, dat de eenheid van de kerk symboliseert. Aan het begin van de 6^e eeuw werd vervolgens het eerste overzicht van pausen samengesteld, het *Liber Pontificalis*, om de eeuwige waarde van de H. Stoel te duiden. Volgens een brief van paus Gelasius uit 494 aan de Byzantijnse keizer in Constantinopel werd de wereld geregeerd door de heilige autoriteit van de pausen en de heerschappij van de keizer (de twee machten). De autoriteit van de paus was echter hoger omdat de paus voor de keizer verantwoording moest afleggen bij het Laatste Oordeel. Zo werd de basis gelegd voor de centrale positie die de pausen in de Middeleeuwen zouden innemen.

Links: de concordia apostolorum. Midden: kroning van Karel de Grote tot keizer door paus Leo III op 25 december 800. Rechts: het logo van de door paus Urbanus VI in 1388 gestichte Albertus Magnus Universiteit in Keulen.

Daarbij speelde mee dat met de komst van de Islam de andere patriarchaten één voor één werden overrompeld, waardoor de paus in feite als enige hoeder van de christelijke waarheid overbleef. De paus verloor weliswaar in de Byzantijnse keizer zijn beschermheer maar vond in Karel de Grote een nieuwe machtige beschermer. In het jaar 800 kroonde de paus Karel de Grote tot de eerste keizer van het nieuwe H. Roomse Rijk, dat toen zo ongeveer geheel West-Europa omvatte en dat van de Pyreneeën tot de Elbe en van Denemarken tot Rome reikte. Het H. Roomse Rijk was de kern voor de eenheid van de Latijnse wereld en de centrale rol daarin van de paus. De paus stond daarbij als het ware tussen God en de mensen in (*minor Deo, sed maior homine*). De paus werd de hoogste rechterlijke instantie, een soort voorloper van het Europese Hof van Justitie. Zowel kleine als grote conflicten werden in Rome beslecht, waar zich met de curie hiervoor een ambtelijk apparaat ontwikkelde. Ook de wetenschappen werden door de pausen in de Middeleeuwen bevorderd. In de eerste plaats theologie en rechten, maar ook filosofie en de vrije wetenschappen (*artes liberales*). Veel van de oudste universiteiten in Europa zijn ontstaan via de door de pausen sterk ondersteunde orde der Dominicanen. In de 11e en 12e eeuw kwam met sterke steun van de pausen ook het model van het gemeenschappelijke leven (*vita communis*) op, waarbij vrouwen en mannen met gelijke rechten samenleven, niemand over eigendom beschikt en allen één hart en één ziel zijn (*cor unum et anima una*). Het model paste bij het ideaal van de kerk uit de tijd van de apostelen dat door de hervormingspausen werd opgepakt. Ook de Westerse waarden van rechtvaardigheid, naastenliefde, menselijke waardigheid en gelijkheid van mensen zijn door de pausen (met steeds andere accenten) uitgedragen. Aldus hebben de pausen de Westerse maatschappij in belangrijke mate beïnvloed.

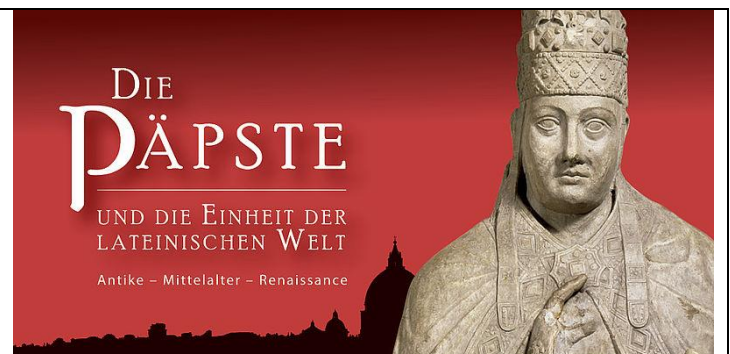
Links: Adrianus VI voor zijn paushuize in Utrecht. Op 15 september jl. werd bij dit in 2015 geplaatste beeld een gedicht over Adrianus VI aangebracht. Rechts het beeld van Maarten Luther met zijn 95 stellingen in het Duitse Wittenberg. Rechts: mozaïeken van paus Innocentius III en van een persoon die de Romeinse kerk verbeeldt op de tentoonstelling in Mannheim.

Met de periode van 1305 tot 1417 (Westers Schisma), waarin er soms drie pausen op hetzelfde moment op diverse plekken waren, verloren de pausen aan gezag. De concilies van Konstanz (1414-1418) en Basel (1431-1449) maakten aan deze ongelukkige situatie een einde. Het concilie als vergadering van bisschoppen, kardinalen en theologen stelde zich toen als hoogste instantie boven de pausen en herstelde zo de eenheid. De daaropvolgende Italiaanse Renaissancepausen van de 15e eeuw maakten van Rome weer een centrum van kunst, architectuur en wetenschappen met de nieuwe Pieterskerk (1506) als symbool. Om zich te handhaven waren de pausen echter aangewezen op de macht en het bezit van enkele adellijke families en op forse inzet van financiële en militaire middelen. De daaruit voortvloeiende vriendjespolitiek en aflatenhandel waren steen des aanstoets voor Maarten Luther. Pausen handelden als wereldlijke heersers, misten soms barmhartigheid en naastenliefde en waren soms niet in staat hun taken goed te vervullen. Menselijke zwakheden wierpen helaas een schaduw over het beeld van de pausen. De Nederlandse paus Adrianus VI, tijdgenoot van Luther, die in zijn korte ambtsperiode een aanzet gaf voor hervormingen, was hiervoor niet blind: *“We weten dat het bij de H. Stoel sinds enkele jaren vele afgrijpselijke misbruiken hebben plaatsgevonden in geestelijke zaken en overtredingen van de Goddelijke verboden, ja dat eigenlijk alles ten kwade veranderd is. Daarmee hoeft het niet te verbazen dat zich de ziekte van hoofd naar ledematen, dat wil zeggen van paus naar de lagere kerkelijke leiders, verspreid heeft. Wij allen, hoge kerkelijke leiders en gewone priesters, zijn afgeweken. Ieder keek alleen naar zijn eigen weg en er is niemand meer die goed doet.”*

Na 1500 kwam aan de periode van de Renaissancepausen een einde door oorlogen over de heerschappij van Italië tussen de Duitse keizer en Frankrijk en doordat met de reformatie in Duitsland en Nederland en met de afscheiding van de kerk in Engeland een einde kwam aan de eenheid van de Latijnse kerk, die meer dan 1.000 jaar bestaan had. Na de verbreking van de Latijnse eenheid als gevolg van de reformatie zou de katholieke kerk zich met het Concilie van Trente (1545-1563) hervormen. Daarmee brak een nieuwe tijd voor de pausen aan, die tot aan het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) zou voortduren.

DE PAUSEN (tot 26 november 2017)

Museum Zeughaus C5, onderdeel van de
Reiss-Engelhorn-Museen in Mannheim

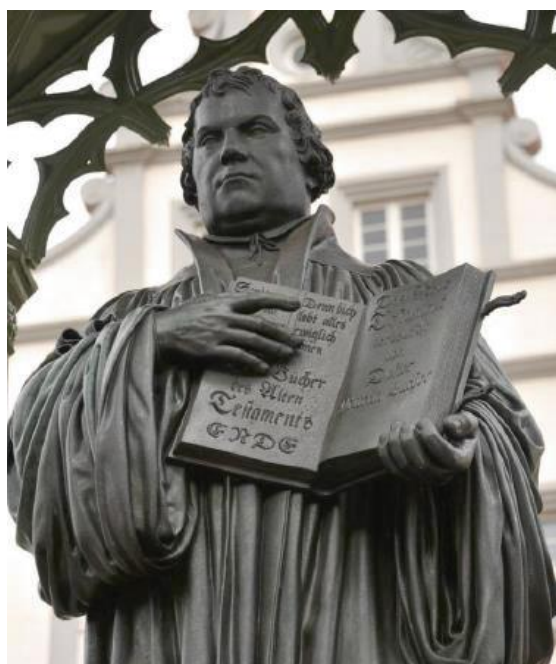

Stelling 1: ‘Toen onze Heer en Meester...’²

Augustijner monnik Maarten Luther spijkerde op een dag als een soort protest een papier met stellingen, waarvan de eerste begon met de tekst: ‘Toen onze Heer en Meester...’, op de kerkdeur in het Duitse Wittenberg. Dit moment is in de geschiedenis gezien als het begin van het protestantisme. Op 31 oktober 2017 is dit 500 jaar geleden.

Op 31 oktober 1517 publiceerde Maarten Luther een theologisch pamflet van maar liefst 95 stellingen om over te debatteren. Die spijkerde hij – volgens het verhaal – op de deuren van de slotkerk in Wittenberg, Duitsland. Hij kon niet voorzien dat met die daad in de geschiedenis van Europa een nieuwe tijd begon waarin de ene Kerk van Christus een ander, pluriformer gezicht kreeg. Zijn poging om het Christendom te hervormen verdeelde de Westerse Kerk tot op het bot en bracht het geloof van de mensen in heel Europa in de una, sancta, catholica et apostolica ecclesia aan het wankelen.

Luther werd in 1483 in Eisleben geboren. In de zomer van 1505 trad hij in bij de paters Augustijnen in Erfurt. Hij werd vrij snel priester gewijd en vertrok naar Wittenberg (tussen Berlijn en Leipzig in Oostelijk Duitsland) om er filosofie en later Bijbelexegese te doceren. In Wittenberg kreeg hij als priester te maken met de verkoop van aflaten aan gewone gelovigen. Van de opbrengsten werd in Rome de nieuwe Sint Pieterskerk gebouwd. Luther wilde deze misstanden aanklagen en rechtzetten. Berouw over je zonden kon toch niet afgekocht worden? Vanuit die gedachte publiceerde hij zijn stellingen, om een theologisch, wetenschappelijk, debat te ontlokken. Luther ging er daarbij vanuit dat de paus het misbruik van deze aflatenverkoop ook zou veroordelen.

Maar hij vergiste zich. In augustus 1518 vaardigde paus Leo X een document uit om monnik Maarten Luther als ketter te onderzoeken en te veroordelen. Er kwam uiteindelijk geen verzoening tussen deze monnik en de Kerk van Rome en Luther werd in januari 1520 geëxcommuniceerd. Ondanks pogingen om de eenheid te bewaren bleek deze breuk definitief met grote gevolgen voor de Kerk in West-Europa. In die tussenperiode werd Luther door enkele Duitse keurvorsten in bescherming genomen. Zij hadden wel oren naar wat Luther te zeggen had over de macht van de Kerk, de rol van de paus en de inhoud van het ware geloof. Want waar in de Heilige Schrift staat de wereldlijke macht van de kerkvorst van Rome beschreven? Enkel de Heilige Schrift was voor de Lutherse christenen de onfeilbare gezagsinstantie, sola Scriptura. Dat de breuk begon met het beginsel van de aflaat en het sacrament van de biecht is goed verklaarbaar. Van cruciale betekenis is het geloofsinzicht van Maarten Luther dat een mens zelf niet in staat is zijn gerechtigheid tegenover God te verwerven, maar daarvoor geheel afhankelijk is van Gods genade (en niet van goede werken van naastenliefde of de aanschaf van aflaten). Het wordt de grondtoon van zijn hele theologie, sola gratia.

² drs. Eric van Teijlingen *pr.* eerder verschenen in SamenKerk, bisdomblad van Haarlem-Amsterdam, september 2017

Verspreid over Noord-Europa

Door de recente ontdekking van de drukpers werden de geschriften van Luther snel verspreid over Europa. Velen konden kennis nemen van de nieuwe, andere, theologische gedachten van de inmiddels ex-moonnik, die later ook trouwde en een gezin stichtte. Ook Luthers Bijbelvertaling (in het Duits) verspreidde zich in rap tempo. Hierdoor konden de mensen de Bijbel in hun eigen taal lezen i.p.v. in het altijd lastige Latijn. In de wereld van de theologie en de universiteiten was een nieuwe stroming ontstaan van humanisten. Een flink aantal van hen stond positief tegenover de stellingen en geschriften van Maarten Luther. Door conflicten tussen Keizer Karel V van het Heilig Roomse (lees: Duitse) Rijk en de Paus in Rome en tussen Keizer Karel en de Duitse keurvorsten kwam er geen eenduidige tegenreactie vanuit de adel en politieke elite. Dit alles zorgde ervoor dat de Kerk vooral in Noordwest-Europa een nieuwe stroming moest toestaan, de Lutherse Kerk ofwel het protestantisme.

Luther in Museum Catharijneconvent

Hervormer, populist, revolutionair, rebel, gewiekste marketingman, antisemiet, fundamentalist, vrouwenhater, vervloekt of heilig? Wie was Maarten Luther en wat maakt hem tot man van het jaar? Museum Catharijneconvent gaat in de tentoonstelling *Luther* op zoek naar de onbekende man achter 500 jaar Reformatie. De tentoonstelling is open van 22 september 2017 tot en met 28 januari 2018.

 A portrait of Martin Luther, a German theologian, monk, and reformer. He is shown from the chest up, wearing a dark robe with a white collar. The background is a solid blue color. Above his head, the Latin phrase "VIVVS DOCET" is written in small, white, capital letters.	Adres & openingstijden Lange Nieuwstraat 38 3512 PH Utrecht Bel: 030 231 38 35 info@catharijneconvent.nl Dinsdag t/m vrijdag 10.00 tot 17.00 uur Zaterdag, zon- en feestdagen 11.00 tot 17.00 uur
--	---

De tentoonstelling toont in woord, beeld, muziek en spot waarin de kracht schuilt van de invloedrijke, reformatorische rebel. Diverse objecten, zoals pamfletten, schilderijen, zilver, spotprenten, maar ook herkenbare, uitdagende dilemma's, muziek en nieuwe middelen laten een nieuw licht schijnen op het enerverende verhaal van Luther en de Reformatie. De koppeling met de huidige tijd en de invloed van zijn ideeën op ons dagelijks leven zijn hierbij steeds voelbaar.

Adrianus VI onze paus³

De laatste jaren is er sprake van een herwaardering van paus Adrianus, zo blijkt ook uit de verschijning van een nieuw boek over de enige paus die Nederland heeft voortgebracht.⁴

Iedere Nederlander loopt in Rome even de kerk Santa Maria dell' Anima in. Niet alleen omdat deze mooie kerk hoort bij een pelgrimshuis dat ooit in 1350 door Jan en Katrijn Peters uit Dordrecht is gesticht, maar ook omdat in deze kerk de enige Nederlandse paus, Adrianus VI, Adrianus Floriszn. Boeyens uit Utrecht, begraven is. Adrianus is overigens de enige paus die zijn eigen voornaam behield, maar dat terzijde. Verwijzend naar de man en zijn pontificaat beschrijven reisgidsen het grafmonument als een liggende paus die zwaarmoedig zijn hoofd ondersteunt. Ook melden ze dat deze vrome man niet geliefd was bij de Romeinen, die feest vierden na zijn dood. Was hij misschien vergiftigd?, werd er lang gefluisterd. Adrianus VI is niet lang paus geweest: ruim een jaar.

Intellectuele leider

Het conclaaf van januari 1522 verkoos hem. Zelf was hij niet aanwezig maar bevond zich als landvoogd van keizer Karel V in Spanje. Daardoor maakte hij pas eind augustus van dat jaar zijn opwachting in Rome. Die 'blijde incomste' staat overigens ook afgebeeld op zijn graf, zo'n beetje zijn enige wapenfeit, lijkt het. Begin augustus 1523 werd hij ziek en op 14 september overleed hij. Geboren in 1459 in Utrecht, van eenvoudige komaf, ging hij in Leuven theologie studeren en later doceren. Geleidelijk groeide Adrianus uit tot de meest vooraanstaande theoloog van Leuven en de intellectuele leider van de universiteit. Zowel in Utrecht als in Leuven bevinden zich nog gebouwen die aan hem herinneren, resp. het Paus huize (aan de Pausdam, met sinds december 2015 een standbeeld) en het Pauscollege (aan het Hogeschoolplein).

De blijde incomste van Adrianus VI in Rome

Via Brussel en Spanje naar Rome

Vanuit zijn functie in Leuven wordt hij aangesteld als een van de leermeesters van de jonge Karel, de latere keizer Karel V (onder andere Heer der Nederlanden). De bijzondere band tussen de leerling en zijn leermeester heeft tot aan Adrianus' dood bestaan. Vanuit Leuven en het hof in Brussel komt Adrianus in Spanje terecht, als landvoogd namens Karel V. Adrianus is niet gelukkig met deze

³ drs. Eric van Teijlingen *pr.* eerder verschenen in SamenKerk, bisdomblad van Haarlem-Amsterdam, juni 2017.

⁴ De Nederlandse paus. Adrianus van Utrecht 1459-1523 | Twan Geurts | www.uitgeverijbalans.nl | € 27,50

benoeming en met zijn verblijf in Spanje. In de loop van de tijd wordt hij er bisschop van Tortosa (in 1516) en kardinaal (in 1517). Op 9 januari 1522 kiest een verdeeld conclaaf Adrianus tot bisschop van Rome, als opvolger van de Medicipaus Leo X.

Dicht bij de mensen

De voorbereidingen van de (zee)reis van Spanje naar Italië (Adrianus wilde om diplomatieke en politieke redenen niet door Frankrijk reizen) duren lang, maar in augustus landt hij bij Ostia. Er was een mooie processie voorgesteld, maar Adrianus verkiest een muildier om de Via Ostiense af te gaan richting de stad, een stad waar op dat moment de pest heerst. Iedereen mijdt Rome dus als de pest; Adrianus niet, hij wil in de stad blijven, dicht bij de mensen. Toch bewoont hij met tegenzin zijn vorstelijke appartementen in het Apostolisch Paleis. Liever had hij een eenvoudige woning met een tuin als residentie betrokken. De maaltijden gebruikt hij meestal alleen. “Niets dan bier en kabeljauw”, fluisteren de Italianen. In werkelijkheid is het menu uitgebreider met vlees, soep en fruit. Elke avond overhandigt Adrianus twee dukaten uit zijn eigen beurs en zegt: dit is voor morgen.

‘We zullen zien’

Vanaf zijn benoeming in januari heeft Adrianus zich laten voortdrijven door de wens om de misstanden in de Kerk met wortel en tak uit te roeien. Te beginnen in Rome, waar hij het kardinalencollege confronteert met de Vaticaanse puinhoop. Zijn weifelende houding bij vele kwesties maken hem niet geliefd bij zijn naaste medewerkers. “Videbimus, we zullen zien”, schijnt het standaardantwoord te zijn op aan de paus voorgelegde kwesties, die zaken grondig wil bestuderen voordat hij beslissingen neemt. De harten van de Romeinen had Adrianus ook al niet gestolen. Het Vaticaan was financieel bankroet. Het enorme geldgebrek maakte hervormingen en bezuinigingen noodzakelijk. De gewone mensen zien dat niet, maar wel een brute noordelijke barbaar die hun verfijnde Italiaanse levensstijl en kunsten geweld aan doet. En niet alleen zij. Ook de kardinalen klagen en trekken van leer tegen de Nederlanders, die “domme mensen als van steen”, die nu de touwtjes in handen hebben.

Erkenning van misstanden

Een van de grootste kwesties op het bureau van Adrianus is Maarten Luther. In zijn tijd als Leuvense toptheoloog wilde Adrianus hem theologisch correct bestrijden, maar als paus heeft Adrianus Luther in de hoek gezet als rebelse snotneus die het beter denkt te weten dan de kerkvaders; tegelijkertijd steekt hij zijn hand naar hem uit door openlijk de zonden van de Kerk op te biechten. Paus Adrianus erkent alle misstanden en stelt doortastende hervormingen in het vooruitzicht: wij zullen alle moeite doen om eerst het hof van Rome, waar al dit kwaad zijn oorsprong vindt, te hervormen. Adrianus roept op tot nederigheid, gewetensonderzoek en boete. Hier klinken de lessen van de Moderne Devotie door: waar ben ik tekortgeschoten. Adrianus leefde zijn hele leven de sobere stijl die hoorde bij de Moderne Devotie. Het mag allemaal niet helpen, ook vanwege zijn korte pontificaat, verharderen de standpunten tussen Wittenberg en Rome en is de Reformatie definitief een feit.

Jammer dat dit boek geen voetnoten heeft, maar het leest als een trein. Twan Geurts neemt je mee door het leven van Adrianus van Utrecht naar Leuven en van Spanje naar Rome. Geurts is op alle plekken ook zelf geweest en verwijst naar herdenkingsplaten. Soms waan je je even in 2017 met paus Franciscus; er zijn een paar leuke parallellen. De laatste jaren is er een grote herwaardering van deze kerkleider Adrianus (om in zijn geest het woord ‘kerkvorst’ te vermijden). Denk aan artikelen van Antoine Bodar (die in de Anima bijna op het graf van deze paus woont), het standbeeld in Utrecht en nu dit lezenswaardige boek. En terecht. Adrianus VI had tot het uiterste geprobeerd de Kerk tot hervorming aan te zetten, maar bleef een roepende in de woestijn. Had hij toen meer waardering gekregen en langer geleefd, dan had de kerkelijke wereld er misschien anders uitgezien.

Adrianus VI lezing 2017: “500 jaar reformatie, drama of zegen?”

Op 11 november 2017 vindt de jaarlijkse Adrianus VI lezing plaats in het Paushuis in Utrecht, het huis dat in opdracht van Adrianus VI vanaf 1517 in zijn geboorteplaats gebouwd werd. Het thema is “500 jaar reformatie: drama of zegen”. Drs Geert van Dartel van de Katholieke Vereniging voor Oecumene zal er spreken over de reformatie als oecumenische uitdaging. Twee andere sprekers (Jonas van Tol en Pim Walenkamp) zullen de historische aspecten van de reformatie behandelen (“reformatie en tolerantie” en de rol van paus Adrianus VI). De tentoonstelling in Mannheim over de pausen is nog tot en met 31 oktober 2017 te bezoeken (zie www.paepste2017.de).

Wanneer: zaterdag **11 november 2017**, van 14:00 tot 18:00 uur
Locatie: Paushuize, Utrecht, Kromme Nieuwegracht 49
Toegang: Gratis voor jongeren, EUR 4,50 voor anderen bij aanmelding voor 1 november 2017 (ter plekke: EUR 4,50 jongeren, EUR 7,50 anderen)
Aanmelden via stichtingkatholiekerfgoed@kpnmail.nl (ook voor nadere informatie)

22 september 2017 t/m 28 januari 2018
Luther tentoonstelling in het Catharijne-
convent in Utrecht:

Hervormer, populist, revolutionair, rebel, gewiekste marketingman, antisemiet, fundamentalist, vrouwenhater, vervloekt of heilig? Wie was Maarten Luther en wat maakt hem tot man van het jaar? Museum Catharijneconvent gaat in de tentoonstelling *Luther* op zoek naar de onbekende man achter 500 jaar Reformatie.

Activiteiten in Duitsland ter gelegenheid van het Lutherjaar

2017 is een Lutherjaar. 500 jaar na de 95 stellingen van Luther die vanuit Wittenberg aan de basis stonden van een wereldveranderende reformatie van het christelijke geloof. Hier volgt een overzicht van enkele tentoonstellingen komend najaar in Duitsland.

- Vanaf 10 september is er een permanente tentoonstelling in **Schloss Hartenfels** in Torgau bijwonen.

- Tot 5 november is er in **Schloss Nossen** een speciale tentoonstelling over de keuzes die de adel moest maken over de reformatie.

De tentoonstelling behandelt het leven van de adel in Saksen ten tijde van de reformatie. Veel adellijke families werden verscheurd doordat een deel van de familie de reformatie volgde en een ander deel de katholieke kerk trouw bleef.

- Tot 12 november heeft **Klooster Dalheim** een tijdelijke tentoonstelling.

Deze tentoonstelling presenteert ‘Luther, 1917 tot nu’ in het LWL-museum voor kloostercultuur. Deze tentoonstelling legt de nadruk op hoe Luther de afgelopen 100 jaar gezien werd.

U kunt meedoen aan een rondleiding door het middeleeuwse klooster Dalheim, een wandeling door de kloostertuinen maken en een bezoek aan de kloosterwinkel brengen.

-
- deutsche
harmonia
mundi
- BACH**
LUTHER-KANTATEN
- La Capella Ducale *Musica Fiata*
ROLAND WILSON

-

- In **Wittenberg** staat de mens Maarten Luther centraal. „Luther! 95 Stellingen – 95 Mensen“ stelt verschillende personen voor en hun relatie tot Luther (en hoe ze door hem werden beïnvloed). Ook wil deze tentoonstelling Luther zelf onder 500 jaar geschiedenis tevoorschijn halen. Aan de hand van 95 schetsen kunnen de mens Luther, zijn dagelijkse leven en de tijd waarin hij leefde ontdekt worden.
-
- Bij de tentoonstelling op de **Wartburg in Eisenach** met als titel: „Luther en de Duitsers“ is de blik op de Duitse geschiedenis gericht. De tentoonstelling geeft in detail aan hoe elk tijdperk door Luther beïnvloed werd. Maar ook hoe elk tijdperk haar eigen beeld van Luther samenstelde. Naast de politieke geschiedenis nodigt de tentoonstelling ook uit om in de Duitse cultuur en geest te duiken.
-

OECUMENISCHE BIJEENKOMSTEN

- In **Bochum** (Duitsland) vond op 18 september 2017 een oecumenische bijeenkomst plaats, waarbij onder andere de voorzitter van de Duitse bisschoppenconferentie, kardinaal Marx, en de voorzitter van de Evangelische kerk in Duitsland, bisschop Bedford-Strohm aanwezig waren. Bedford-Strohm: *ik wens dat we ons samen inzetten voor een wereld waarin alle mensen in waardigheid kunnen leven. We moeten politici die toewerken naar concrete initiatieven in de juiste richting ondersteunen en hen niet afwijzen.*

Ook kardinaal Marx sprake van de aarde als een gemeenschappelijk huis waarvoor christenen verantwoordelijkheid dragen.

De mensen mogen zich niet in eigen belang en in zichzelf keren. Ik ben bang dat mensen oude patronen van nationale belangen gaan volgen en daardoor spanningen oproepen die de vrede in gevaar kunnen brengen.

- **31 oktober 2017**, vesper voor de eenheid en Protestantse Lezing. De Protestantse Kerk in Nederland houdt op 31 oktober (Reformatiedag) een gebedsdienst in de Dom van Utrecht. In deze dienst zal in het besef van verbondenheid in Christus en met het oog op de missionaire opdracht een brug worden naar de andere kerken in Nederland.

- **5 november 2017** vindt op initiatief van mgr Van den Hende, bisschop-referent voor Oecumene en de Oosterse Kerken, een gebedsdienst plaats vanwege de herdenking van de reformatie in de H. Bonaventurakerk in Woerden.